

Kad vienā dienā nolīst visa mēneša norma...

Publikāciju cikls
«Novadi zaļo»

Lai arī vairākas nedēļas jau pagājušas, daudziem vēl prātā skats Talsu pusē, kur 20. jūlijā nokrišņu daudzums sasniedza vairāk nekā 74 milimetrus, vien četrus milimetrus atpaliekot no mēneša normas. No šī lielā ūdens daudzuma Dursupes dzirnavu ezera dambis neizturēja. Ūdens masas, paķerot līdzī ezera salīgas, pārrāva Dursupes dambi un izārdīja autoceļus. Turpinot meklēt jaunus noteces ceļus, ūdens plašā straumē plūda Tukuma novada Jaunplavu virzienā, pa ceļam pārņemot mežus, laukus, ceļus un mājas...

Vēsture atkārtojas

Dienu vēlāk, kad Zentenē notika iedzīvotāju sapulce, Sēmes un Zentenes pagasta pārvaldes vadītājs **Māris Valdmanis** stāstīja, ka ūdens līmenis Dursupē pie tilta kāpis par vairākiem metriem, taču mežā bijis daudz ūdens un pilnībā paļauties uz to, ka plūdu nebūs, nevarot.

➔ 7. lpp.

Ūdens pārrāva Dursupes dambi un izārdīja autoceļus. Atjaunošanas darbi prasīs vēl ilgu laiku

EKSPERTS

Pārmaiņām diemžēl neesam gatavi

Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra projektu vadītājs Jānis Šīre:

— Klimata pārmaiņu dēļ spēcīgas lietavas piedzīvojam un, visticamāk, arī turpmāk piedzīvosim arvien biežāk. Aizvien biežāk vienā dienā vai pat dažās stundās nolīst mēneša norma. Un, runājot par to, vai hidrotehniskās būves ir tam gatavas un vai tām izvirzītajās drošības prasībās tik intensīvs lietus tiek paredzēts, jāteic, ka klimata pārmaiņas ir viens no parametriem, kas īsti netiek ņemts vērā, īpaši jau, vērtējot agrāko laiku būves. Piemēram, kad VAS “Latvijas Valsts ceļi” pārbūvē caurtekas, būvē tiltus vai citus objektus, viņi ņem vērā būvnormatīvus, kuros noteikti hidroloģiskie standarti – upes maksimālais caurplūdums un citi parametri. Modernajās būvēs tas ir ņemts vērā – HES tiek veikti hidroloģisko slodžu pārrēķini, speciālisti dod savu atzinumu. Viņiem ir jābūt spējīgiem piedāvāt risinājumus, lai novērstu būves avāriju. Tāpat viņiem jāparedz, ko darīt, ja tāda avārija ir notikusi.

Taču nesenajā Dursupes gadījumā acīmredzot nekāda izvērtējuma nav bijis... Un tam ir objektīvs skaidrojums. Ja dambis ir celts senāk un slūžas ir izbūvētas noteiktam caurplūdim pirms gadiem 100 vai pat 150. Ja tās visbiežāk bez projekta atjaunotas pagājušā gadsimta 50. vai 60. gados, tad tur šie klimata pārmaiņu parametri nav ņemti vērā. Pat ja vēsturiskajām būvēm projekti ir, tad tie ir tik senī, ka droši vien nav saglabājušies. Turklāt arī hidroloģiskie parametri laikā, kad tās būvēja, bija pilnīgi citi, tolaik par klimata pārmaiņām nerunāja. Šobrīd jebkurā valsts vietā var izveidoties pietiekami spēcīgs negaiss un dažu stundu laikā nolīst pusmēneša vai mēneša norma. Un, ja ūdenstilpe, kas šo lietus daudzumu uzņem, ir maza, tā pārpildīs. Līdz ar to nonākam pie tā, ka plūdi būs aizvien biežāk.

Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra projektu vadītājs Jānis Šīre skaidro: “Šobrīd jebkurā valsts vietā var izveidoties pietiekami spēcīgs negaiss un dažu stundu laikā nolīst pusmēneša vai mēneša norma. Ja ūdenstilpne, kas šo lietus daudzumu uzņem, ir maza, tā pārpildīs, līdz ar to nonākam pie tā, ka plūdi veidosies un ar to sekām saskarsimies regulāri”

Daudzas no šādām būvēm atrodas savas veida pelēkajā zonā un ir pakļautas visai patvaļīgai cilvēku darbībai. Mūsu pieredze ir tāda, ka, apsekojot upes, konstatējam dažādus akmeņu krājumus, lielas hidrotehniskās būves, kas veido uzpludinājumus un zivju dīķus, dažādus dambjus, kas veidoti no būvgružiem, un ne vienmēr tajos ir slūžas. Turklāt šīm būvēm vajadzētu būt reģistrētām zemesgrāmatā, taču tā tas nav. Līdz ar to, ja būve neeksistē uz papīra, tai nav arī nekādu prasību, piemēram, ekspluatācijas noteikumu, drošuma programmas un tā tālāk. Kāds risinājums? Piemērs jāņem no HES – elektrostacijām ir ekspluatācijas noteikumi, ūdens resursu lietošanas atļaujas un citas izpildāmas prasības, un tad īpašniekiem cikliskā kārtā ir pienākums visu pārbaudīt. Ja būvēm nav

saimnieka vai arī ir saimnieks, bet nav izstrādāta drošuma programma, šis drošības aspekts vispār netiek vērtēts. Tā nu nonākam pie situācijas, kāda, manuprāt, iezīmējās arī Dursupes gadījumā, kur vienā no sižetiem, kas nonāca publiskajā telpā, varēja redzēt, kā vietējie cilvēki pašorganizējas un ņem arī aizvaru dēļus. Bet tad viņi saņēma signālu, ka citā vietā arī notikusi kāda problēma, un aizskrēja uz turieni, bet atgriežoties secināja, ka dēļus vairs nevar izņemt, jo ūdens līmenis ir pārāk augsts...

Ja būtu atbildīgais, ja būtu drošuma programma, tajā būtu noteikts, kas un kā jādara, turklāt, saņemot šo oranžo brīdinājumu, arī būtu zināms, kā rīkoties, – piemēram, atbildīgais jau laikus pazemina ūdens līmeni. Bet šādu dokumentu nav, tāpat nav arī noteikts, cik lielam jā-

būt uzpludinājuma līmenim – tas tiek turēts... iedomātā, pašu pieņemtā līmenī.

Ko darīt, ja hidroloģiskās būves īpašnieka nav vai arī ja īpašniekam ir vienalga? Aizsprosta drošuma prasības nedrīkst būt atkarīgas tikai no tā, vai aizsprostam ir saimnieciskais lietojums. Ja būve aiztur ūdeni un tās avārija var apdraudēt cilvēkus, ceļus, īpašumus vai vidi, valstij jāzina, kas par šo būvi atbild, kāds ir tās tehniskais stāvoklis un kā jārikojas ekstremālos apstākļos!

Te vien jāpiebilst, ka liela daļa būvju, ieskaitot šo ezeru, šobrīd nekādas lielas un nozīmīgas funkcijas neveic. Kad tur bija dzirnavas, tam bija kaut kāds lietojums, bet tās jau sen vairs nedarbojas. Līdzīgi kā citur, šī vieta nodrošina iespēju maksāties, peldēties un tamlīdzīgi. Kad aicinām upi no šādām būvēm atbrīvot, vietējie iedzīvotāji parasti ir pret, jo tas ir viņu vietējais atpūtas objekts. Bet neviens nekad mūžā nav rēķinājis, cik reāli izmaksā ūdenstilpes uzturēšana un kādas sekas var radīt avārija. Piemēram, konkrētās avārijas seku novēršana izmaksās miljoniem eiro – gan ceļu remontam, gan upju un grāvju tīrīšanai...

Un vēl... Jāņem vērā, ka ūdenskrātuves līmeņa nekontrolēta nolaišana vai aizsprosta pārrāvums var strauji aizskālot lejup pa upi ūdenskrātuvē gadu desmitiem uzkrātās smiltis, dūņas un organiskās vielas. Kaut kur jau tie tūkstoši tonnu materiāla paliks – tie pārklās upes gultni un degradēs zivju nārsta vietas un citas dzīvotnes. Tas nozīmē, ka būs jātiira meliorācijas sistēmas un tā tālāk. Turklāt upē apslēpti var būt arī nesprāguši lādiņi, kas aizsprosta pārraušanas gadījumā rada īpašu apdraudējumu. Tikai tagad sanāk, ka tā vairs nav īpašnieka atbildība, jo neviens neko šim īpašniekam neprasa – kāds ar cementu caurumus slūžās aiztaisa, un tas arī viss. Un kā gan citādi, ja šis objekts atrodas, kā jau minēju, pelēkajā zonā – tas dabā ir, bet dokumentos tā nav.

Palīgā sūknēt ūdeni no laukiem atsteidza arī Engures brīvprātīgie ugunsdzēsēji

“Saulišu” sētā Jaunplavās kā mājas un saimniecības ēkas, tā dārzs un lauki bija ūdenī, bet lielākais apgrūtinājums bija slēgtais ceļš

➔ 6. lpp.

Kā vēlāk stāstīja jaunplavnieks **Arvis Pļaviņš**, pagājušā gadsimta 80. gados reiz jau Dursupes dambis pārrauts, un tad Jaunplavas bijušas ūdenī. M. Valdmanis piebilda, ka toreiz tilts pār Dursupi Jaunplavās bijis pavisam neliels, no koka un bremzējis ūdens plūsmu. Tagad tilts ir pārbūvēts – ir 15 metrus plats, ar labu caurplūdi un arī daudz augstāks, turklāt VAS “Latvijas valsts meži” ir iztīrījuši savas teritorijas, kas ļauj ūdenim ātrāk iesūkties upes malās. Tomēr tik liels ūdens daudzums, kāds bijis dambī, varētu radīt problēmas.

Tomēr 22. jūlijā no rīta Tukuma novada pašvaldība ziņoja, ka naktī applūdis autoceļš Ezernieki–Jaunplavas–Rindzele posms pie Dursupes tilta Jaunplavās. Tāpēc autovadītāji tika aicināti ievērot satiksmes ierobežojumus un nepieciešamības gadījumā izvēlēties alternatīvus pārvietošanās maršrutus. M. Valdmanis skaidroja – kad ūdens līmenis Dursupē sācis celties, ceļš norobežots, informēti visi dienesti: pašvaldības policija, VAS “Latvijas Valsts ceļi”, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests. “Applūda jau ne tikai ceļš un lauki, bet arī mājas blakus upei. Talsu pusē iedzīvotājiem tika piedāvāts evakuēties. Tomēr ūdens līmenis pamazām sāk kristies.”

Apkārtnējie lauki un vienas mājas bija ūdenī, taču tā līmenis mazinājās. Pēc dažām stundām varēja teikt, ka trakākais ir pāri. Taču nepagāja ne diena, kad lietavas atsākās ar jaunu sparū...

Maksa par vieglprātību

“Paredzamas vieglprātības sekas,” tā par notikušo saka Jaunplavu iedzīvotājs **Intars Valdmanis**, kas dzīvo blakus Dursupei un kura īpašums un lauki applūda. “Visas šīs nelaimes ir saistītas ar Durs-

upes dambi, kam nav kārtīga saimnieka, atbildīgā par slūžām, līdz ar to ūdens līmenis netiek regulēts. Jau uzreiz no rīta, kad tika izplatīts dzeltenais brīdinājums par stipru lietu, ezerā vajadzēja samazināt ūdens līmeni – sākt pa dēlim slūžās ņemt nost. Un vēl – vajadzēja jau laikus sakārtot slūžas, bet viņi uztaisīja bērnu laukumu ezera krastā un priecējās, ka bērni var pie ūdens spēlēties... Bet to dien, kad ūdens sāka celties, vietējie sāka pārrakt dambi. Kad to ieraudzīju, sapratu, ka Jaunplavas būs zem ūdens... Paredzot, ka būs lielas problēmas, uzreiz zvanīju uz 112, lai brīdinātu. Bet tur prasa: “Cietušie ir?” Teicu, ka šobrīd nav, bet ka ar dambi būs problēmas – tūlīt pārraus blakus esošo Talsu šoseju, tāpēc drošības nolūkos jāliek posteņi. Taču tur atbildēja, ka pašvaldības policija ir informēta – viņi esot novilkuši lenti... Sacīju, ka uz dambja ir bērni, kuriem tas milzīgais ūdens ir šovs, izprieca... Bet man ieteica mudināt bērnus iet mājās. Vai tā ir dienestu atbildīga rīcība?

Un tad vēl tā problēma ar salām. Kā var būt peldošas salas kontrolējamā ūdenskrātuvē, kur ir slūžas? Tās taču jebkurā brīdī var šīs slūžas nosprostot! Un tā arī notika – dzirnavu ezera salas vienkārši aizpeldēja līdz ar straumi... Diemžēl, kad notika tas, kas notika, informācija par to, kādas sekas sagaidāmas, piemēram, Jaunplavās, nesekoja, neviens nevienu neinformēja. Uz Dursupi tagad brauc ministri, visus intervē, bet kur paliek Jaunplavas?! Par mums visiem ir vienalga. Esmu piedzīvojis laikus, kad pirms gadiem 40 kolhoza kartupeļu laukā varēja ķert zivis, bet toreiz biju puika un tas bija interesanti, taču tagad man pašam četros hektāros aug kartupeļi un smieklī nenāk – māja, dārzs, arī labības lauki ūdenī. Un kam sūdzēties, ka viss mūsu, lauksaimnieku, darbs, mūsu līdzekļi par minerālmēsliem, sēklu ir noskaloti Engures ezerā vai zem ūdens?

Ja gribētu pajokot, varētu teikt, ka mūsu saimniecībā šobrīd tiek radītas jaunas šķirnes – zemūdens tomāti un ūdensizturīgie burkāni...”

Jāpiebilst, ka pēc dienas ūdens līmenis Jaunplavās bija samazinājies, tomēr lauki vietām vēl bija ūdenī, arī autoceļš nebija nozūvis. Tā ka ierobežojumus tik ātri noņemt vēl nevarēja.

Tikmēr lielākā problēma ir ar applūdušajiem laukiem. Kā skaidroja I. Valdmanis, visi iespējamie sūkņi jau sūknē ūdeni no kartupeļiem, kas jāglābj vispirms. Viņš palīgā lūdzis arī pašvaldību, kas novirzījusi lūgumu VUGD vietējai Tukuma brigādei. “Iedomājieties, vīri ir gatavi doties palīgā lauksaimniekiem, bet vajagot sazināties ar Rīgu. Savukārt Rīgā man pateica, ka privātajiem viņi nepalīdz... Tāda, lūk, attieksme. Engures brīvprātīgie ugunsdzēsēji gan jau ir atbraukuši un strādā,” teic I. Valdmanis.

Jātīra upes

Vērtējot šīs reizes plūdu vaininieces – Dursupes dzirnavu ezera slūžas –, Jaunplavu iedzīvotāji kā vienu no piemēriem par zemes un ezera īpašnieka bezatbildību, pienācīgi neuzturot ūdenskrātuvi un tās regulēšanas mehānismus, minēja ezera salas. Sak, kā tādas regulējamā ūdens-tīlpē vispār var veidoties?

Engures dabas parka vadītājs un arī Tukuma novada pašvaldības vides speciālists **Roberts Šiliņš** skaidroja, ka šādas salas sākotnēji rodas no sanesumiem un meldru slīkšņas. Taču, šim slānim aizvien pieaugot, jo īpaši zema ūdens līmeņa apstākļos, tās varot arī *iesakņoties*. “Šādas brīvi dreifējošas nedru salas veidojas arī Engures ezerā. Bet pavasarī un rudenī, ūdens līmenim pieaugot, tās vējā tiek aizdzītas uz krastu. Pieļauju, un tas tiešām ir tikai mans pieļāvums, ka tādas pašas meldru slīkšņas savā laikā bija izveidoju-

UZZIŅAI

Likums “Par hidroelektrostaciju hidrotehnisko būvju drošumu”

- **10. pants.** Ja HES hidrotehnisko būvju stāvokļa novērojumi, kontroles mērījumi un pārbaudes liecina, ka šo būvju turpmāka ekspluatācija var izraisīt to sagraušānu, HES valdītājam ir tiesības, ievērojot drošuma programmu, pieņemt lēmumu par ūdenskrātuves līmeņa pazemināšanu un pienākums nekavējoties par to ziņot elektroenerģijas pārvades vai sadales sistēmas operatoram, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta centrālajam sakaru un vadības punktam un šā dienesta struktūrvienību sakaru un vadības punktiem apdraudētajos rajonos, kā arī leļpus esošo hidrotehnisko būvju valdītājiem.
- **11. pants.** Ja kādā no HES hidrotehniskajām būvēm konstatētas novirzes no hidrobūves drošuma kritērijiem, kas var radīt katastrofas draudus, HES valdītājs nekavējoties par to ziņo leļpus esošai pašvaldībai, leļpus esošo hidrotehnisko būvju valdītājiem, elektroenerģijas pārvades un sadales sistēmas operatoriem, kā arī Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestam.

šās arī Dursupes dīķī, un, tā kā vienubrīd, līdz salabojā slūžas, šajā vietā bija ļoti zems ūdens līmenis, tās pietiprinājās pie grunts. Ar laiku tur radās augsne un saau-ga alkšņi. Taču tagad, kad ūdens līmenis strauji cēlās, ezerā izveidojās straume, salas atrāvās no grunts un aizpeldēja līdz lielajai straumei.”

Jāpiebilst, ka iedzīvotāji jau agrāk norādījuši, ka plūdi Jaunplavās rodas arī neēlīto upju dēļ. Tās ir aizaugušas, īpaši tur, kur ietek Engures ezerā, tādēļ nespēj novadīt palu ūdeņus. Pašvaldības vadītājs **Gundars Važa** skaidroja, ka ir apstiprināts projekts Dursupes, Melnupes un Jurgupes tīrīšanai, kam paredzēti 300 000 eiro, taču šogad darbus uzsākt nepagūs Valsts vides dienesta izvirzīto prasību dēļ. “Vispirms jāsakārto dokumenti, bet projektu, visticamāk, varēs īstenot nākamgad. Mēs gan esam iebilduši, ka neraksim šīs upes no jauna, bet tikai iztīrīsim, taču dienests paliek pie sava,” skaidroja domes priekšsēdētājs.

Pērn oktobrī Dabas aizsardzības pārvaldes Dabas aizsardzības departamenta direktore **Gita Strode** Engures dabas parka aizsardzības plāna apspriešanas laikā skaidroja, ka pārvalde uzrakstījusi atbalsta vēstuli šim Tukuma novada pašvaldības projektam, bet ar nosacījumu, ka iesaistītie eksperti dabas aizsardzības plāna izstrādes laikā izvērtēs arī šo upju tīrīšanas darbus un sniegs ieteikumus, kā tos veikt tā, lai salāgotu vajadzību iztīrīt upi ar vēlmi uzlabot arī Engures ezera kvalitāti, ievērojot zaļos risinājumus. “Ir svarīgi, lai nebūtu tā, ka tikai izdzen grāvi, bet ne upēm, ne ezeram no tā labāk nekļūst. Mēs arī ceram, ka tad, kad jaunais Engures ezera dabas plāns būs apstiprināts, intere-senti varēs pieteikties plānā paredzētajām darbībām – rakstīt projektus, lai saņemtu fondu finansējumu,” skaidroja G. Strode.

Jāpiebilst – ja lietavu dēļ laukos radušies neatgriezeniski postījumi, Lauku atbalsta dienests (LAD) aicina par tiem informēt, izmantojot mobilo lietotni. Lietotnes autorizētajā izvēlnē tagad pieejams jauns vēstuļu veids “Citi platību foto”. Tajā saimnieki var ērti pievienot fotoattēlus un informāciju par applūdušiem laukiem, dzīvnieku nodarītiem postījumiem, neuzdīgušām kultūrām un citām konstatētajām izmaiņām. Ja nepieciešama palīdzība, var sazināties ar LAD Klientu apkalpošanas centru.

Par projekta
«Publikāciju cikls
«Novadi Zaļo»»
saturu atbild
SIA «Kurzemes Vārds».
Projekta nr. EKII-9/3.

